

ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΗ ΑΛΗΘΕΙΑ

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΓΓΟΓΟΥ Κ. ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΒΡΕΤΤΑΚΟΥ

Ἵποχρωμένος, σύμφωνα μὲ τὸ ἐθιμοτυπικὸ τῆς Ἀκαδημίας, νὰ ἐκφωνήσω αὐτὴ τὴν ὁμιλία, πρέπει νὰ σᾶς βεβαιώσω ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὅτι δὲν θὰ μακρηγορήσω. Ἄλλωστε ἡ ἀλήθεια δὲν μακρηγορεῖ καὶ προσπαντὸς ἡ ἐθνικὴ μας ἀλήθεια, πὸν βρίσκεται εὐδιάκριτα σημειωμένη στὴν πλέον ἀδιάφυστη δέλτο τῆς ἱστορίας, πὸν εἶναι ἡ ἑλληνικὴ ποίηση, ἀπὸ τὸν Ὅμηρο ὡς τὶς μέρες μας.

Δὲν ξέρω πῶς μπορεῖ νὰ ἀκούγεται αὐτὸς ὁ λόγος σὲ μιὰ ἐποχὴ πὸν τὴν χαρακτηρίζει ἡ ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν ἠθικῶν καὶ τῶν πνευματικῶν ἀξιών, πρᾶγμα πὸν σημοίνει ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον ἑαυτὸ μας καὶ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον πλησίον μας. Μὲ δύο λόγια, παραιτήση ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον μέσα στὸ ὑπόλοιπον ζωικὸ μας βασίλειον.

Ὁ ποιητικὸς μας λόγος κατοπτρίζει αὐτὸ πὸν εἴμαστε. Ἐννοῶ τὸ πρόσωπόν μας ὡς λαοῦ πὸν ὑπῆρξαμε καὶ ὡς λαοῦ πὸν εἴμαστε, ἂν βέβαια οἱ χαρακτηριστικὲς δυνατότητες τοῦ λαοῦ αὐτοῦ πὸν ὑπῆρξαμε, ἐξακολουθοῦν νὰ ὑπάρχουν καὶ σήμερον μέσα σὲ μᾶς. Ἡ ποίηση στὸν τόπον αὐτό, δὲν ὑπῆρξε παιχνίδι τῆς φαντασίας, ὑπῆρξε ζωὴ καὶ σὲ τελευταία ἀνάλυση ὑπῆρξε Παιδεία. Τὰ πιὸ ὑψηλὰ διδαχτήρια καὶ οἱ πιὸ ὑποδειγματικὲς ἐκκλησίαι πὸν λειτούργησαν ποτὲ στὸν κόσμον αὐτό, ὑπῆρξαν τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ θεάτρα, ὅπου ὁ ποιητικὸς λόγος, διαμοιραζόταν ὡς ἓνα εἶδος ἄρτου τῆς ψυχῆς, μὲ δικαιοσύνη.

Ὁ ποιητικὸς μας λόγος ὑπῆρξε ὁ ἐκφραστής τῆς ἑλληνικῆς μοναδικότητας, γιὰτὶ μέσα στοὺς ποιητὲς λειτουργεῖ ὁ ἴδιος ὁ κόσμος καὶ ἡ φωνὴ τους εἶναι φωνὴ τοῦ κόσμου αὐτοῦ. Εἰκόνα τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος καὶ φωνὴ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ὁποίου ἡ παρουσία ἀποτελέσει τὸ κέντρο τῆς ἑλληνικῆς καρδιᾶς καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ σκεπτικοῦ.

Θὰ ἀναφερθῶ στὴν παράσταση πὸν τεχνούργησε ὁ Ἡφαιστος πάνω στὴν ἀσπίδα τοῦ Ἀχιλλέου: στὸ κέντρο τοῦ κόσμου βρίσκεται ἡ γῆς μὲ τὰ ὄρη καὶ τὶς πεδιάδες τῆς κι ἀπάνω τῆς ὁ οὐρανὸς μὲ τὸν ἥλιον, μὲ τὸ φεγγάρι καὶ μὲ τὸν ἑναστρον κόσμον του. Καὶ στὸ κέντρο τοῦ κέντρου ὄλων αὐτῶν, βρίσκεται τοποθετημένος ὁ ἄνθρωπος. Καὶ θὰ ἦταν ἰδιαίτερα γοητευτικὴ μιὰ ὑπερβατικὴ θεωρία, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὁ ἄνθρωπος εἶναι τὸ κέντρο τοῦ σύμπαντος. Ἐκεῖνο τὸ «πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος» τῶν σοφιστῶν, θὰ μποροῦσε νὰ γίνῃ τὸ μοναδικὸ σύνθημα τῶν εἰλικρινῶν εἰρηνοποιῶν μας σήμερον. Ἄλλωστε, τὸ γνωρίζουμε πῶς καὶ ὁ λό-

γος τοῦ Θεοῦ ὄλων τῶν θρησκευτιῶν, ἐπειδύεται μὲ λέξεις καὶ ἀναδύεται μέσα ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, διὰ μέσου τῶν ποιητῶν του. Πράγμα πὸν σημαίνει πὼς ὁ ἄνθρωπος εἶναι τὸ ἱερόν τοῦ Θεοῦ. Πρόκειται γιὰ μιὰ ἰδέα ἢ γιὰ μιὰν ἀλήθεια καὶ καλὸ θὰ ἦταν νὰ μπορούσε νὰ φτάσει, καὶ μάλιστα διὰ τῆς ἐλληνικῆς ὁδοῦ, παντοῦ καὶ προπαντὸς στοὺς ἐπιμελητὲς τῶν ἀτομικῶν ἐξοπλισμῶν. Ἔτσι ἡ διεθνὴς Παιδεία θὰ μπορούσε νὰ διδάσκει πὼς τὸ πρῶτο πράγμα πὸν πρέπει νὰ μαθαίνει κανεὶς ὅταν ἔρχεται σ' αὐτὸ τὸν κόσμον, εἶναι ἡ μέση του ἀλήθεια, ἡ ὁποία συνίσταται στὸ ὅτι κάθε μικρόσωμο πλάσμα ἀπὸ μᾶς κλείνει μέσα του μιὰ δυσανάλογη πρὸς τὸ σωματικὸ του περιγράμμα ὑπαρξιακὴ διάσταση.

Πρόκειται γιὰ τὶς ἐσωτερικὲς δυνάμεις πὸν ἔχτισαν τὰ ὁμηρικὰ ἔπη, ἔκαμαν τὸν ἄνθρωπο νὰ μείνει δλόκληρους μῆνες στὸ διάστημα καὶ νὰ περπατήσει στὸ φεγγάρι. Εἶχε δίκιο λοιπὸν ὁ Ἡφαιστος τεχνουργώντας τὴν ἀσπίδα τοῦ Ἀχιλλέα. Ἀκόμα καὶ μὲς ἀπ' τὸ μῦθον προβάλλει ἡ διαίσθηση καὶ ὁ νοῦς τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι, ὅπως εἶπε ὁ Μπέρτραντ Ράσελ, κατόρθωσαν, ἐδῶ καὶ χιλιάδες χρόνια, μιλώντας γιὰ ὀρισμένα θέματα, νὰ εἰποῦν τὴν τελευταία λέξη.

Αὐτὴ ἡ διαίσθηση καὶ αὐτὸς ὁ νοῦς ὁδήγησαν ὡς τὴν ἀποκάλυψη. Θὰ ἀναφερθῶ μόνο στὴν περίπτωση τοῦ Ἀρίσταρχου, πὸν συνέλαβε καὶ διακήρυξε τὸ ἠλιοκεντρικὸ σύστημα, τὴν διπλὴ δηλαδὴ περιστροφή τῆς γῆς γύρω ἀπὸ τὸν ἥλιο καὶ γύρω ἀπὸ τὸν ἄξονά της πράγμα πὸν ἐπιβεβαίωσαν πολλοὺς αἰῶνες ἀργότερα ὁ Γαλιλαῖος καὶ ὁ Κοπέρνικος. Αὐτὸ λοιπὸν πὸν ὀνομάζουμε ἐλληνικὸ, ἔρχεται ἀπὸ πολὺ μακριὰ καὶ δὲν ἀποκλείεται νὰ πηγαίνει καὶ πολὺ μακριὰ. Καὶ ἂν τὸ δεύτερον αὐτὸ εἶναι τόσο ἀληθινὸ ὅσο καὶ τὸ πρῶτον, τότε ἡ πορεία αὐτὴ πρὸς τὸ μέλλον βρίσκεται μέσα μας καὶ μέσα στὶς ψυχὰς τῶν παιδιῶν τῶν νηπιαγωγείων μας.

Στὴν ποιητικὴ μου σύνθεση «Λειτουργία κάτω ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη», πὸν τὴν ἔγραφα ὄχι «ἐξ αἰτίας πολιτικῆς» γιὰ νὰ χρησιμοποιήσω τὸ στίχον τοῦ Σολωμοῦ ἢ γιὰ κάποιον ἄλλον ἀπὸ τοὺς ἰδιοτελεῖς λόγους πὸν διέπουν τὴ ζωὴ μας σήμερα, ἀλλὰ ἀπλῶς γιὰ νὰ μὴν ὀφείλω ἐκεῖ πὸν χωστᾶμε ὅλοι μας, μιλώντας γιὰ τὴν ἐλληνικὴ γλώσσα, λέω πὼς εἶναι τὸ μακρύτερον ζῶν ὕδωρ τοῦ κόσμου, πὸν φτάνει ὡς ἐμᾶς «κατηφορίζοντας ἀπάνω ἀπὸ τὰ λευκὰ μαλλιά τοῦ Ὀμήρου». Πραγματικὰ, πρόκειται γιὰ μιὰ γλωσσικὴ κοίτη, πὸν κατέβασε πολλὴ ψυχὴ καὶ πολὺ φῶς, καὶ πὸν δὲν σταμάτησε μὲ τὴν ὀλοκλήρωση τοῦ ἀρχαιοελληνικοῦ θαύματος, τὸ ὁποῖο ἀποτελοῦν ὁ τέλειος λόγος, ἡ ἀρμονικὴ γραμμὴ, οἱ ἀρχὲς κάθε μορφῆς φιλοσοφίας, οἱ βάσεις τῶν μεταγενέστερων ἐπιστημῶν. Ἔδωσε θεῖα ἔκφραση στὸ λόγο τῶν Ἐθαγγελίων καὶ συνεχίζοντας ἔφτασε καὶ παρέλαβε τὴν ἔξαρση τῶν δημοτικῶν μας τραγουδιῶν, πὸν κατὰ τὴ γνώμη μου ἐκφράζουν τὸν χρυσὸν αἰῶνα τοῦ ἐλληνικοῦ μας ψυχισμοῦ.

Ἡ κοίτη αὐτὴ σιὴν πορεία της δὲν χάνει τὸν προσανατολισμὸ της. Ὅσο κι ἂν ὁ δρόμος τῆς Ἀρετῆς εἶναι δυσανάβατος, ὅπως λέει ὁ Ἡσίοδος, τὸ ἐλληνικὸ πνεῦμα δὲν ἀλλάζει κατεῦθυνση. Ἡ πορεία της, ὅπως εἶπαμε ἄλλωστε, ἀρχίζει ἀπὸ ἓνα μοναδικὸ σὲ ὕψος ὁρόσημο: ἀπὸ τὰ δμηρικὰ ἔπη πού, ὅσο κι ἂν εἶναι παρὰ-ξενο, ὅσο κι ἂν φαίνεται ἀνεξήγητο, ἀποτελοῦν τὸ κορυφαῖο μνημεῖο πὸν χτίστηκε μὲ λέξεις σ' αὐτὸ τὸν κόσμο.

Ἡ στερέωση τῶν χτισμάτων αὐτῶν μέσα στὸ χρόνο, ὅπως, γιὰ παράδειγμα εἶναι ἡ Ἰλιάδα, δὲν ἀφείλεται μόνον σιὴ λεχτική, τῇ μορφικῇ καὶ σιὴ γενικὰ ἀρμονικῇ ἐκφραστικῇ της τελείωση, ἀλλὰ κατὰ κύριο λόγο στὸ πολὺ ἀνθρώπινο στοιχεῖο πὸν ἄμεσα ἢ ἔμμεσα διαρρέει τῇ μεγαλοπρέπειά της. Ἡ Σιμόν Βέιλ σὲ μιὰ σχετικῇ μελέτη της, ἐκφράζει τὴν ἐκπληξή της γιὰ τὴν «ἐξαίσιον ἀμεροληψία» τοῦ Ὀμήρου ἀπέναντι στοὺς δύο ἀντιπάλους. Καὶ πραγματικά, νομίζει κανεὶς πὸς κι ἀπ' τὶς δύο πλευρὲς βρίσκεται ὁ ἴδιος ἄνθρωπος πὸν εἶναι μοιρασμένος στὰ δύο καὶ κατασπαράζει τὸν ἑαυτὸ του.

Εἶναι σημαντικὸς ὁ στίχος τοῦ Ἀρχίλοχου: «Μιὰ παλιόροια κυβερνᾷ τοὺς ἀνθρώπους». Πρόκειται γι' αὐτὸ τὸ πλέγμα πὸν ὀνομάστηκε Μοῖρα καὶ πὸν τὸ συναποτελοῦν ἀπὸ τῇ μιὰ ἢ θνητῇ μας φύση, πὸν εἶναι ὑποκείμενη στὶς θλίψεις τὶς ὁποῖες συνεπάγεται ἡ φθορὰ κι ἀπὸ τὴν ἄλλη οἱ δυνάμεις τῆς βίας, στὶς ὁποῖες χρωστάει ἀναρίθμητα μαρτυρολόγια τὸ ἀνθρώπινο γένος. Αὐτὴ τῇ μοῖρα καταπολεμᾷ τὸ ἐλληνικὸ πνεῦμα. Βαθιὰ πίκρα ἀποπνέει στὸ σύνολό της ἡ Ἰλιάδα. Ὁ ποιητὴς στέκεται μπροστὰ σιὴ συμφορὰ τοῦ ἀνθρώπου σὰν ἀνθρώπου κι ὄχι σὰν Ἕλληνα ἢ σὰν Τρώα.

Τὸ ἔπος αὐτὸ τῶν ἀεμάτων, εἶναι γιομάτο ἀνοίγματα πὸν μέσα ἀπὸ τὶς μικρότητες καὶ τὸν ἀλληλοσκοτωμὸ, βλέπουν στὸ φῶς καὶ σιὴν ὁμορφιὰ τῆς ζωῆς, βλέπουν σιὴν εἰρήνη, ἢ ὁποῖα ὅπως λέει ὁ Εὐριπίδης, ἀσεβώντας πρὸς τὸ Δία, εἶναι ἡ κορυφαία τῶν Θεῶν. Ἡ Ἰλιάδα διακόπτεται συχνὰ ἀπὸ ὀριακὲς σκηνὲς ἀνθρώπινης τρυφερότητας. Θὰ περιοριστοῦμε μόνον σὲ μιὰ. Ὁ Ἀχιλλέας κλαίει σπαραχτικὰ μαζὶ μὲ τὸν ἐχθρό του τὸ γέρο-Πρίαμο, τοῦ ὁποῖου ἔχει σκοτώσει τὸ γιό, τὸν Ἐχτορα, κι αὐτὸς πέφτει στὰ πόδια του παρακαλώντας τον νὰ τοῦ δώσει τὸ νεκρὸ νὰ τὸν ἐνταφιάσει. Ὁ Πρίαμος τοῦ θυμίζει καὶ τὸ δικό του γέρο-πατέρα καὶ ὁ τόπος γύρω τους ἀντηχεῖ ἀπὸ τὰ γογγυτὰ τοῦ θεήνου τους. Καθένας κλαίει γιὰ τὸ μερίδιο τῆς δικῆς του μοῖρας. Μοῖρα τοῦ ἑνός, μοῖρα καὶ τῶν δύο, μοῖρα τῆς ἀνθρωπότητας. Παράπονα, θεῖνοι γυναικῶν, βαρυνκόμιες ἀγωνιστῶν συγκλίνουν μέσα σιὴν Ἰλιάδα καὶ συναρθρώνονται σὲ μιὰ κοινὴ διαμαρτυρία, πὸν μοιάζει ὡς νὰ εἶναι τοῦ ἑνός ἄνθρωποι, τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς. Εἶναι ἡ ἄλλη ἐκείνη δύναμη, πὸν θὰ τῇ λέγαμε, ἀπλά, δύναμη τοῦ καλοῦ καὶ πὸν ἀντιμετωπίζει τῇ μοῖρα μὲ πολ-

λά, σπαραχτικά, γιατί. Πρόκειται για τὸ πνεῦμα πὸν στὸ σύνολό του μοροῦμε νὰ τὸ ὀνομάσουμε ἑλληνικό, χωρὶς τὸν κίνδυνο νὰ παραξηγηθοῦμε ἀπὸ κανέναν, ἀφοῦ τὸ ἑλληνικό σημαίνει καὶ παγκόσμιο, ὅπως ἔχει ἀποδειχτεῖ.

Δὲν ὑπάρχει στὴν παγκόσμια ἱστορία ἄλλη μορφή πὸν νὰ ἔχει τὴ μοναδικότητα τῆς μορφῆς τοῦ Ὀδυσσεά. Αὐτὸ καὶ μόνο μοροεῖ νὰ μᾶς κάνει νὰ ἰσχυριστοῦμε πὸς ἡ μοναδικότητά του ἐκφράζει τὴν ἑλληνική μοναδικότητα, μὴ μοναδικότητα πὸν εἶναι δύσκολο νὰ ἐξηγηθεῖ. Ἴσως εἶναι πολλὰ τὰ μυστικά πὸν βρίσκονται κρυμμένα ἀκόμη μέσα στὴ φύση. Πρόκειται για ἓνα ἀμετάβλητο ἀρχέγονο φῶς; Πρόκειται για ἓνα ἀμετάβλητο ἀρχέγονο κύτταρο; κάποτε ὁ ἄνθρωπος ξέρεῖ χωρὶς νὰ ἔχει διδαχθεῖ. Κάποτε ἓνα περιέργο ἔνστικτο ξεπερνάει τὴ γνώση. Πὸς ἀλλιῶς νὰ ἐξηγηθοῦν ἐκεῖνα τὰ τέλεια εἰδώλια πὸν κατασκευάστηκαν ἀπὸ τοὺς πρωτόγονους ἐδῶ καὶ εἰκοσιπέντε χιλιάδες χρόνια, ὅπως ὑπολογίζεται, ἢ ἐκεῖνες οἱ θαυμάσιες παραστάσεις τοῦ σπηλαίου τῆς Ἀλταμίρα, πὸν σ' ἓναν διαχρονικό διαγωνισμό θὰ ἔφεραν δεύτερο τὸν Πάμπλο Πικάσο μὲ τὶς ἀνάλογες παραστάσεις του;

Τὸ ἄλλο πὸν μοροεῖ νὰ ὑποθέσει κανεὶς εἶναι ὅτι ἡ μήτρα τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος, βρῆκε ἐδῶ πολὺ φῶς, τὸ φῶς πὸν βλέπουμε καὶ τὸ φῶς πὸν δὲν βλέπουμε κι ἔκαμε ἐδῶ τὴν πλουσιότερη γέννα τῆς σὲ πράγματα παγκόσμιου στολισμοῦ, πὸν τὰ ἐναπομείναντα βρίσκονται σήμερα πανιοῦ. Ἔτυχε νὰ τὰ ἰδῶ κι ὁ ἴδιος στὸ μουσεῖο τοῦ Λούβρου, στὸ Βρετανικό μουσεῖο, στὸ Μετροπόλιταν τῆς Νέας Ὑόρκης, στὸ Ἐρμιτάζ τοῦ Λένινγκραντ. Καὶ ἔκλαψε ἡ ψυχὴ μου. Κι ὄχι μόνο για τὸ γεγονός τῆς αὐτῆς διασπορᾶς. Ἀνολογίστηκα πὸς καὶ ἐμεῖς ζοῦμε κάτω ἀπὸ τὸ ἴδιο λειτουργικό φῶς, τὸ ψωμί πὸν τρώμε βγαίνει ἀπὸ τὸ ἴδιο χῶμα, μιλάμε τὴν ἴδια γλώσσα στὴν τελευταία ἀπὸ τὶς διαδοχικὲς ἐξελίξεις τῆς, ἀλλά... Ἄς μὴν προσθέσω τίποτε ἄλλο ἐδῶ. Ἄς ξαναγυρῶμε στὸν Ὀδυσσεά.

Ὁ Τζέημς Τζόνς στὸ ὀμώνυμο ἔργο του, βρίσκει πὸς τὸ θέμα τῆς Ὀδύσειας εἶναι τὸ πιὸ ἀνθρώπινο τῆς παγκόσμιας λογοτεχνίας καὶ ἀναφέρεται στὸ περιστατικό τῆς βίαιης στράτευσης τοῦ Ὀδυσσεά, πὸν δὲν ἤθελε νὰ πάει στὸν πόλεμο. Ὅταν πῆγαν στὴν Ἰθάκη νὰ τὸν πάρουν ὁ Μενέλαος, ὁ Νέστορας καὶ ὁ Πυλάδης, ἐκεῖνος ὄργωνε τὸ χωράφι του κάνοντας τὸν τρελό. Καὶ τότε, για νὰ τὸν ἐξαναγκάσουν, ἀρπαξαν ἀπὸ τὰ χέρια τῆς Πηνελόπης τὸν Τηλέμαχο πὸν ἦταν ἀκόμη βρέφος καὶ ἀπειλήσει πὸς θὰ τὸν πετάξουν στὴν ἀβλακία πὸν ἄνοιγε τὸ ὄνι τοῦ ἀλετριοῦ του. Ἦταν οἱ δυνάμεις τῆς βίας πὸν τὸν ἀνάγκασαν ἔτσι νὰ τὶς ἀκολουθήσει στὴν Τροία. Ἐπιστρέφοντας μετὰ εἰκοσι ὀλόκληρα χρόνια στὴν Ἰθάκη, ἐξομολογεῖται στὴν Πηνελόπη τὴ λαχτάρια του νὰ γυρίσει, νὰ ζήσει ἐκεῖ βαθιὰ θαλερὰ γεράματα, ἀνάμεσα στοὺς λαοὺς του πὸν θὰ τοὺς ἐνωθε νὰ ζοῦν εὐτυχισμένοι γύρω του. Τὸ τέρμα τοῦ ταξιδιοῦ του ὀριοθετεῖται ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη παρουσία τὴν ὁποία ὄρα-

μαίριζεται να ζει χωρὶς ἔγνοιες καὶ πολέμους σ' ἓνα κλίμα εἰρήνης. Τὸ μικρὸ του σῶμα δὲν μετράει μπροστὰ στὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως καὶ τὶς ἄλλες σκοτεινές, ἐγκόσμιες ἐναντιώσεις. Αὐτὸ πὸν κοιτραρίζεται μὲ τὸν πουνέντε καὶ μὲ τὸ σιρόκο καὶ πὸν ἐξουδετερώνει τὸν Κύκλωπα, βρίσκεται μέσα του. Αὐτοεπιστρατεύει τὸ ἄμετρο τῶν ἐσωτερικῶν του δυνάμεων. Τὸ πολυμήχανο μυαλό του βρίσκεται σὲ διαρκὴ ἐργήγορη. Χρησιμοποιεῖ τὸ δόλο πὸν δὲν ἔχει καμιά σχέση μὲ τὴν ἀνέντιμη δολιότητα, ἀλλὰ ἀποτελεῖ ἓνα εἶδος ἄμυνας μὲ σκοπὸ τὴ διάσωση τῆς ἀγίας ζωῆς καὶ τῶν εἰρηρικῶν ὀραματισμῶν της.

Ἡ μορφή τοῦ Ὀδυσσεῆ δὲν θὰ μπορούσε νὰ συμβολίξει παρὰ μόνο τὴν πορεία τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος, τὴν πορεία τῆς ἐλληνικῆς ψυχῆς. Λωτοφάγοι, Λαιστρυγόνες, Κύκλωπες, Κίρκη, Σκύλλα καὶ Χάρυβδη, κάθοδος ὡς τὸν Ἄδη, φυγὴ ἀπὸ τὸ νησὶ τῶν Φαιάκων, δίχως ἓνα καράβι ἀπὸ τὰ καράβια του, δίχως ἓναν σύντροφο ἀπὸ τοὺς συντρόφους του, πάνω σ' ἓνα ξύλο, πού, ὅπως λέει ὁ Ὅμηρος, ὁ ἓνας ἄνεμος τὸ πετοῦσε στὸν ἄλλο. Δὲν βούλιαξε καί, μακάρι νὰ μὴ βουλιάξει ποτέ.

Αὐτὴ ἡ ἀπτή γῆς κι αὐτὸ τὸ ἔρμα ζωῆς πὸν ὑπάρχει μέσα στὴ μυθοπλασία τῆς Ὀδύσειας, τῆς ἀφαιρεῖ τὸ μῦθο καὶ μᾶς κάνει νὰ τὴν δεχόμαστε σὰν ἰδεατὴ ἀναπαράσταση μιᾶς πραγματικότητος πὸν δὲν μπορούμε νὰ τὴν ἀμφισβητήσουμε. Στὸν Ὀδυσσεῆ βρισκουμε τὰ ἐθνικὰ μας χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα. Τὴν εὐφροσύνη καὶ τὴν περιπέτεια.

Θὰ τολμοῦσα νὰ κάνω ἓναν περιέργο χαρακτηρισμὸ. Θὰ ἔλεγα πὸς ὁ Ὀδυσσεῆς ἀντιπροσωπεύει τὸ ἐλληνικὸν σύμπαν. Ὅτι μέσα του ὑπάρχει καὶ ὁ Προμηθεῆς, ὅπως καὶ μέσα στὸν Προμηθεῆ ὑπάρχει καὶ ὁ Ὀδυσσεῆς. Κι ὅταν ὁ τελευταῖος ἐκπροσωπώντας ὅλο τὸ ἐλληνικὸ φάσμα σὲ μοῖρα καὶ ἰδιοσυστασία, δὲν θὰ μπορούσε νὰ εἶναι ἄγιος ὅπως ὁ Προμηθεῆς. Ὁ Προμηθεῆς εἶναι δεμένος στὸν Κούκασο, ὁ Ὀδυσσεῆς εἶναι παρὼν παντοῦ καὶ πάντοτε. Τὸν ἄνεμο τῶν ἐσωτερικῶν του δυνάμεων, σὲ ἔνταση καὶ σὲ διάσταση, μαρτυροῦν τὰ ἀκριτικὰ καὶ τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια, ἀπ' ὅπου μιλάει ἡ λαϊκὴ ἐλληνικὴ γνησιότητα.

Νά ᾄχεν ἡ γῆς πατήματα κι ὁ οὐρανὸς κερκέλια,
νὰ ᾄθιουν τὰ πατήματα, νὰ ᾄπιανα τὰ κερκέλια,
ν' ἀνέβαινα στὸν οὐρανό, νὰ διπλωθῶ νὰ κάτσω,
νὰ δώσω σεῖσμα τ' οὐρανοῦ νὰ βγάλει μαῦρα νέφη.

Πρόκειται γιὰ μιὰ τρικυμία ψυχισμοῦ, τέτοια, πὸν δὲν θὰ μπορούσε νὰ τὴν διαβεῖ κανένα ἐχθρικό καράβι. Αὐτὴ τὴν ἐσωτερικὴ ἐλληνικὴ διάσταση, αὐτὸ τὸ μᾶκρος φαίνεται πὸς μετράει κι ὁ Σολωμὸς στὸν μεγαλειώδη στίχο του,

μακρὸς ὁ λάκκος ποὺ ἄνοιξε καὶ κλεῖ τὸν γίγαττά μου.

Τὸ ἔθνος μας κι ὅταν εἶναι κράτος κι ὅταν ὑπάρχει χωρὶς νὰ εἶναι κράτος, εἶναι ἓνας Ὀδυσσεύς ποὺ πορεύεται. Σὲ ποιὸ σκόπελο ἀπ' ὅσους ἔχει περάσει νὰ βρῆσκαται ἄραγε πάλι σήμερα ὁ Ὀδυσσεύς;

Ἀκολουθώντας τὴν ἱερά ὁδὸ τοῦ ποιητικοῦ μας λόγου, παρατηροῦμε πὼς δὲν ἀλλάζουν ποτὲ μέσα του οὔτε τὸ φυσικὸ μας περιβάλλον, οὔτε τὸ ὄραμα μιᾶς ἀνθρώπινης, καθαρμένης ζωῆς ποὺ ἀποτελεῖ τὴ βαθύτατη ἐπιθυμία τοῦ δοκιμαζόμενου ἀνθρώπινου πλάσματος. Θὰ μπορούσαμε νὰ ἰσχυριστοῦμε μάλιστα πὼς ἡ ἀρχαία τραγωδία δὲν θὰ εἶχε γεννηθεῖ, ἂν πρωταγωνιστὴς τῆς δὲν ἦταν ἡ ἴδια ἡ ἀρετή. Μέσα στὸ λόγο τῆς διολισθαίνει ἓνα φῶς, ἓνας νόμος, ὁ ἀντινόμος τοῦ νόμου τῆς βίας καὶ τῆς ἀσέβειας πρὸς τὶς ἠθικὲς ἀξίες, τοῦ ὁποῖου φορέας γίνεται ὁ ποιητὴς, ἐκφράζοντας τὴ βαθύτερη θέληση τοῦ λαοῦ ποὺ ὑπάρχει συγκεντρωμένος πίσω ἀπὸ τὴ δική του παρουσία. Γιατί, ὅπως τὸ ἔχουμε εἰπεῖ ἤδη, ὁ λαὸς ἐκβλασταίνει ἀπὸ τὰ σπλάχνα του τὸν ποιητὴ ποὺ ἔχει ἀνάγκη νὰ τὸν ἐκφράσει. Ἀλλὰ κι ὅταν ὑπάρχει δυστοκία ὡς πρὸς αὐτὴ τὴ γένεση, ὁ ἀνώνυμος λαός, ἀναλαμβάνει νὰ ἐκφραστεῖ μόνος του, ὅπως ἔγινε μὲ τὰ ἀκριτικὰ καὶ ἀργότερα μὲ τὰ προεπαναστατικὰ δημοτικά μας τραγούδια, ποὺ κάποτε φτάνουν σὲ μιὰν ὀριακὴ τελειότητα.

Ἡ ἐσωτερικὴ ποιότητα τοῦ μεγάλου ποιητικοῦ μας λόγου ταυτίζεται μὲ τὴν σὲ βάθος ποιότητα τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ. Τὸ γενικὸ του πνεῦμα δὲν ἀλλάζει σὲ ὄλο τὸ μάκρος τῆς ἱστορικῆς του συνέχειας καὶ ἐκφράζεται παίροντας γῆν καὶ ὕδωρ ἀπὸ τὸν τόπο, καὶ ἐσωτερικὸ πλάτος ἀπὸ τὴν παγκοσμιότητα. Τὸν διακεῖνει ἡ ἴδια χρωματικὴ καὶ τὸν ἐκφράζουν τὰ ἴδια σύμβολα ποὺ γίνονται ἰδεογράμματα τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν, ἢ τῶν βίαιων δυνάμεων στὶς διαφορὲς τοὺς μορφές. Ἐνδεικτικὰ θὰ σταθοῦμε στὸν ἐλληνικὸ ἀετὸ. Στὴ Ραφωδία Μ τῆς Ἰλιάδας βρῆσκουμε νὰ σπαρταεῖ κρεμασμένο ἀπὸ τὰ νύχια ἐνὸς ἀετοῦ, ἓνα χοντρὸ κόκκινο φίδι. Στὸν πρῶτο πυθιονίκη τοῦ Πινδάρου, ἓνας ἀετὸς ἔχει κουρνιάσει πάνω στὸ σκήπτρο τοῦ Δία, μὲ τὶς μακριὲς γρήγορες φτεροῦγες του κρεμασμένες τὴ μιὰ ἀπὸ τὸ ἓνα καὶ τὴν ἄλλη ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τοῦ σκήπτρου. Στὸν Πέρσευ τοῦ Αἰσχύλου, ἓνας ἀετὸς ποὺ προξενεῖ τρόμο, χύνεται πάνω στὸ βωμὸ τοῦ Φοῖβου. Καὶ ὁ χτεσινός μας Ἀνδρέας Κάλβος, συμπληρώνοντας τὴν ἐξωτερικὴ μεγαλοπρέπεια τοῦ ἀετοῦ μὲ τὴ δική του ἐσωτερικὴ μεγαλοπρέπεια, ὑπερβαίνει θὰ ἔλεγα κι αὐτὴν ἀκόμη τὴ θαυμάσια εἰκόνα τοῦ Πινδάρου.

Ὡς ἀπ' ἓνα βουνὸν
ὁ ἀετὸς εἰς ἄλλο
πετάει κι ἐγὼ τὰ δύσκολα

κορημνά τῆς ἀρειῆς
οὕτω ἐπιβαίνω.

Ἐὖ ἴδιο ἀετός καί σιό δημοτικό τῆς Κρήτης:

πάω σέ βουνό, σέ ριζιμιό χαράκι
κάθονταν ἀετός...

Ἐ βασιλιάς τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ συμβολίζει τὸν ἐπερήφανο στὴ σκλαβιά τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἀπειθῆνει παράκληση σιὸν ἥλιο τῆς ἐλευθερίας. Κι ἕνας ἀκόμη χτεσινός ἀετός σ' ἕνα κατοχικό δημοτικό τῆς Λακωνίας. Κατεβαίνει μὲ ἀνοιγμένες τὶς δλόχρυσες φτεροῦγες τοῦ πάνω ἀπὸ τὸν τύμβο τῶν 118 κεκοιμημένων τῆς Σπάρτης.

Ἐ ἀπ' ὅποια πλευρὰ κι ἂν ἐξειάσει κανεὶς τὸν ἑλληνικό ποιητικό λόγο, παρατηρεῖ μιὰ σταθερὰ ὄχι μόνο στὴ χρησιμοποίησι τῶν ἐκφραστικῶν τοῦ συμβόλων, ἀλλὰ καὶ τοῦ πνεύματός του βέβαια, ποὺ μοιάζει ὡς ἕνα εἶδος εὐθύγραμμου φωτός. Πράγμα ποὺ σημαίνει ὅτι αὐτὸ ποὺ ὀνομάζουμε ἑλληνικό, παραμένει τὸ ἴδιο πάντοτε καὶ ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς ἐξωτερικῆς καὶ ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς ἐσωτερικῆς του γραφῆς. Τὸ ἴδιο σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τὸν ἔρωτα, τὸν ἀέναο ἀνανεωνόμενο θρίαμβο τῆς ζωῆς, τὴ φθορὰ καὶ τὸ θάνατο. Ἐνηχῆσεις π.χ. ἀπὸ τοὺς θρήνους τῶν Τρωάδων συλλαβαίνει κανεὶς καὶ σήμερα μέσα στὸ μοιρολόι τῆς Μανιάτισσας. Ἐκόμη καὶ ἡ Παναγία σιὸς θρήνους της, μολονότι ἔχει τεθεῖ ἐπικεφαλῆς ὄλων τῶν μοιρολογιστριῶν τοῦ κόσμου μας, δείχνει, χάρι σιὸν ἐκφραστή τῶν θρήνων αὐτῶν τὸ Ρωμανὸ τὸ Μελωδό, ὡς νὰ συμπορεύεται σιὴν ὁδὸ τῆς Ἐδύνης μαζί μὲ τὶς Ἐλληνίδες μητέρες. Τὸ πανάρχαιο πνεῦμα τῆς ἀποστροφῆς πρὸς τὸ σκότος τοῦ Ἐδῆ, ποὺ καὶ σήμερα ἀκόμη ἐξακολουθεῖ νὰ ἐκφράζει ὁ θρηνητικός λαϊκός μας λόγος, δείχνει πὼς ἕνα ἀπὸ τὰ στοιχεῖα ποὺ βοήθησαν τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα σιὴ μεγάλη του ἄνθιση, ἦταν ἡ μὲ πάθος ἀγάπη πρὸς αὐτὴ τὴ ζωὴ, ποὺ εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τὴν τάση τῆς σκέψης πρὸς τὰ πάνω, μέσα σιὸ ἀντίστοιχο πρὸς τὸ σκότος τοῦ Ἐδῆ, ἑλληνικὸ φῶς.

Κι ἀκόμη, ἴδιες εἶναι καὶ οἱ ἐκκλήσεις καὶ οἱ παραινέσεις καὶ οἱ ἐξορκισμοί, ποὺ ἐκφράζουν τὸν ἐνδόμυχο ἀνθρώπινο πόθο, σὲ περιπτώσεις ἐθνικῶν παραστρατημάτων, ὅπως εἶναι «ἡ μισητὴ διχόνοια» ὅπως λέει ὁ Ἐὐριπίδης, «ἡ ἀποίσιτα διχόνοια ποὺ μουλιάζει τὸ χῶμα μὲ τὸ αἷμα τῶν πολιτῶν», ὅπως λέει ὁ Σοφοκλῆς «ἡ δολερὴ διχόνοια» ὅπως λέει ὁ Διονύσιος Σολωμός. Ἐρχίζοντας ἀπὸ τὸν Ἐὐμῆρο καὶ περνώντας ἀπὸ τὸ Βακχελίδη, συναντᾶμε τὶς ἴδιες διαδοχικῆς ἀρῆς νὰ συνεχίζονται, ἄτονα καὶ σποραδικά, ἔστω ἀκόμη κι ὡς τὴν ὀλιγορῖα τῶν μισαλλόδοξων δικῶν μας ἡμερῶν. Ἐ φωνὴ εἶναι ἴδια ἀπὸ τὴν ἄποψη τοῦ τόνου καὶ τῆς ἐσωτερικῆς

ταραχῆς, ὡς νὰ μὴν ἦταν πολλοὶ οἱ ἐθνικοὶ κήρυκες, ἀλλὰ ἓνας πὸν μετασταθμεύει ἀπὸ τῆ μιὰ στῆν ἄλλη ἐποχῆ.

Μέσα στὸν ποιητικὸ μας λόγο ἀνακαλύπτουμε τὴν ἰδιαίτερα χαρισματικὴ, τὴν καλὴ πλευρὰ τοῦ ἑαυτοῦ μας καθὼς καὶ τὴν πλευρὰ τῶν ἀδυναμιῶν μας. Ἀπότομες κορυφώσεις σὲ δύσκολες ἐθνικὲς ὄρες καὶ ἀμέσως, ἢ λίγο μετὰ, ἀπότομες πτώσεις. Ὡστόσο, ὁ καλὸς σπινθήρας βρῖσκει κρύπτη καὶ ἐνδημεῖ ἀφανῆς μέσα στὸ αἷμα μας. Ὁ Ὀδυσσεὺς κοιμᾶται στῆν κουπαστὴ του. Δὲν εἶναι τυχαῖο τὸ ὅτι ὁ λαὸς μας κάτω ἀπὸ τὸν βυζαντινὸ σχολαστικὸ λογιότατισμό, διαμόρφωσε τὴ ζωντανὴ του γλῶσσα καὶ σὲ μιὰ κορυφαία του ἔξαρση μὲ μέσο τὸν ἐντεταλμένο τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος Διγενῆ, ἀρνήθηκε τὸ δικαίωμα τοῦ χάρου πάνω στῆν ἀνθρώπινη λεβεντιά. Καὶ δὲν εἶναι τυχαία ἡ ἔκρηξη τοῦ 1821 πὸν ἐκσφενδόνισε στὸ ἴδιο παράλληλο ὕψος ἀπὸ τῆ μιὰ τὸν Κολοκοτρώνη καὶ τὸν Καραϊσκάκη καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τὸ Σολωμὸ καὶ τὸν Κάλβο. Οὔτε τὸ ὅτι ἀγρόμαστοι ἄνθρωποι συντάξανε, σὲ ὕψος κλασσικὸ στῆν ἰδιομορφία του τὶς ἐθνικὲς τους διαθήκες, ὅπως ὁ Μακρυγιάννης.

Καὶ νομίζω πὼς δὲν θὰ ἦταν ὑπερβολή, ἂν ἔλεγα π.χ. πὼς ὁ λόγος τοῦ Κολοκοτρώνη στῆν Πινόκα ἔχει τὸ ἦθος, τὴ λιτότητα καὶ τὴν περιεκτικότητα πὸν βρῖσκουμε καὶ στὸν Ἐπιτάφιο τοῦ Περικλή:

«Εἰς τὸν πρῶτο χρόνο τῆς Ἐπαναστάσεως εἶχαμε μεγάλη ὁμόνοια καὶ ὄλοι ἐτρέχαμε σύμφωνοι Ὁ ἓνας ἐπῆγε εἰς τὸν πόλεμον, ὁ ἀδελφός του ἔφερεν ξύλα, ἡ γυναίκα του ἐζύμωνε, τὸ παιδί του ἐκουβαλοῦσε ψωμί καὶ μπαροντόβολα(...). Εἰς ἐσᾶς μένει νὰ ἰσάσετε καὶ νὰ στολίσετε τὸν τόπο ὅπου ἐμεῖς ἐλευθερώσαμε. Καὶ διὰ νὰ γίνει τοῦτο πρέπει νὰ ἔχετε ὡς θεμέλια τῆς Πολιτείας τὴν ὁμόνοια(...) καὶ τὴν «φρόνιμον ἐλευθερίαν...».

Ὅλα αὐτὰ τὰ παράδοξα τῆς ἱστορίας μας, ἀλλὰ ἀκόμα καὶ οἱ πιὸ πρόσφατες ἐκλάμψεις τοῦ λαοῦ μας, πὸν ὄλοι τὶς ζήσαμε ἢ τὶς ἔχοιμε πληροφορηθεῖ, δείχνουν πὼς δὲν εἴμαστε ἓνας λαὸς πὸν ἦρθε ἀπὸ ἄλλοῦ σ' αὐτὸν ἐδῶ τὸν τόπο καὶ δὲν ἔχει καμιά εὐθύνη ἀπέναντι σ' αὐτὸν καὶ ἀπέναντι στῆν ἱστορία του. Καὶ παρὰ τὰ φαινόμενα, ἡ παρακμὴ εἶναι δυστυχῶς φανερὴ, κάτι πὸν δὲν συμβαίνει ἄλλωστε πρῶτη φορὰ, δὲν πρέπει νὰ παραδεχτοῦμε ὅτι ἡ ροὴ τοῦ ζῶντος ὕδατος ἔχει διακοπεῖ. Ἀπλῶς τὸ νερὸ ἔχει βυθιστεῖ. Γίναμε ὑπήκοοι τῶν ἀδυναμιῶν τοῦ καιροῦ μας καὶ χάνουμε τὴ δική μας ὑπερηχοῦτητα. Πάψαμε νὰ ἀκοῦμε τὴν ἐσωτερικὴ μας φωνή, τὴν ὁμιλία τοῦ δικοῦ μας αἵματος.

Δὲν νομίζω πὼς εἶπα καμιά ὑπερβολὴ πάνω στῆν ἱστορικὴ ἐθνικὴ μας ἀλήθεια, οὔτε πὼς αὐτὴ τὴ στιγμή λέω καμιά ὑπερβολὴ πάνω στῆν τωρινὴ μας ἀλήθεια. Ἄλλωστε ὅ,τι βλέπω ἐγὼ, βλέπετε καὶ σεῖς. Διάσπαση τῆς ἐθνικῆς μας ἐνότητας,

διάσπαση τοῦ «Ἐμεῖς» σὲ πολλὰ «Ἐγὼ» πὸν δὲν τὰ ἐνώνει οὔτε ἡ ἱστορία, οὔτε τὸ ὄνειρο γιὰ ἓνα καλύτερο αὐριο. Διάσπαση ἀκόμη καὶ στὸ πεδίο τῶν πνευματικῶν μας ἀνθρώπων, ὅπου ἔπρεπε νὰ ἐπικρατεῖ ἡ διαλογικὴ τάξη. Μιλῶ γιὰ τὴ συντριπτικὴ πλειοψηφία τοῦ λαοῦ μας πὸν κατακαλύπτει καὶ ἐξαφανίζει τὶς ἐδῶ κι ἐκεῖ ἐξαιρέσεις. Θεωροῦμε ἀπαραίτητο γιὰ τὴ ζωὴ μας τὸ νὰ μὴν μείνουμε χωρὶς νὰ ἔχουμε κανέναν ἐχθρό. Δημιουργήσαμε ἓναν τέτοιο κανόνα ζωῆς, τὸν συνηθίσαμε καὶ φοβόμαστε τώρα μήπως τὸν παροβούμε.

Νὰ ἐπιχειρήσει νὰ δώσει κανεὶς ἓνα συνοπτικὸ διάγραμμα τῆς πανεθνικῆς μας ταυτότητας ὅπως παρουσιάζεται αὐτὴ τὴ στιγμή; τὶς ἐπιδόσεις τῆς συντριπτικῆς πλειοψηφίας τοῦ λαοῦ μας, στὶς ὁποῖες γίνονται τιμητικὴ οὐρὰ καὶ τὰ κάθε μορφῆς ἐνημερωτικά μας μέσα, τὶς γνωρίζουμε ὅλοι μας. Νὰ εἰπῶ ὅτι ἡ ἠθικὴ μας ἀντίσταση ἔχει καταθέσει τὰ ὄπλα καὶ ὅτι κινδυνεύουμε νὰ καταποντιστοῦμε μέσα στὴν εὐρωπαϊκὴ χράνη πὸν αὐριο θ' ἀρχίσει νὰ ἐπεκτείνεται καὶ πρὸς τὰ ἐδῶ; Νὰ εἰπῶ ὅτι ἀρχίσαμε νὰ κατεδαφίσουμε τὴ γλώσσα μας κι ὅτι αὐτὸ ἰσοδυναμεῖ μὲ κατεδάφιση τοῦ ἴδιου τοῦ ἔθνους μας;

Θὰ περιοριστῶ σὲ μιὰ διαπίστωση μόνο. Παρὰ τὴν καταβολὴ μεγάλου τιμῆματος σὲ διαδοχικοὺς ἀπελευθερωτικοὺς ἀγῶνες, κατορθώσαμε νὰ κερδίσουμε τὸ ἐλάχιστο καὶ νὰ χάσουμε τὸ μέγιστο. Νὰ γίνουμε δηλαδὴ ἓνα κρατίδιο καὶ νὰ χάσουμε τὸν ψυχισμό μας, πὸν ἀποτελοῦσε τὴν προϋπόθεση γιὰ τὴ δημιουργία ἐνὸς πραγματικοῦ ἔθνους: περᾶμε κρίσιμες ὥρες κι αὐτὸ τὸ κρατίδιο χρειάζεται τώρα μιὰ καινούργια ἀπελευθέρωση. Ἄν βέβαια ὑπῆρχε μιὰ λογικὴ ἐξισορροπημένη ἀνθρωπότητα, πὸν θὰ εἶχε σταματήσει νὰ παραβιάζει τὴ τομιμότητα τῆς δικαιοσύνης (ὅλοι ξέρομε τί γίνεται γύρω μας), θὰ λάβαινε ἴσως συνείδηση τῶν χρεῶν της καὶ δὲν θὰ παράβλεπε τὸ ξοδεμένο αἷμα καὶ τὸ ξοδεμένο πνεῦμα, πὸν πρὸς τιμὴν καὶ πρὸς ὑπόληψιν τοῦ ἀνθρώπινου γένους, ἔρρευσαν σ' αὐτὸν τὸν τόπο. Ἴσως τότε ἀποφάσιζε νὰ μεταβάλλει τὸν ἐλληνικὸ χῶρο σὲ ἱερὸ ἄλσος. Κι ἴσως μάλιστα νὰ ἔστηνε καὶ πινακίδες: «Μιλᾶτε σιγά», «περπατᾶτε σιγά».

Σκέψεις ὅμως ὅπως αὐτὴ, πὸν μέσα στὸν παραλογισμό τῶν ἡμερῶν μας ἐπικαλοῦνται ἓνα τέτοιο χρέος, μόνο σὰν ἀπλοϊκὸς μπορεῖ νὰ θεωρηθῶν. Ὑπάρχουν δυστυχῶς ἐποχὲς πὸν γίνεται κανεὶς ἀπλοϊκός, λέγοντας τὴν ἀλήθεια. Κι εἶναι στ' ἀλήθεια ἀπλοϊκό, σὲ μιὰ ἐποχὴ πὸν κινδυνεύει νὰ ἀναφλεγεῖ καὶ νὰ ἐξαφανιστεῖ ὁλόκληρο τὸ μεγαλειῶδες φαινόμενο τῆς ζωῆς, νὰ ζητᾶμε ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀπάνθρωπη ἀνευθυνότητα σεβασμὸς καὶ εὐθύνες. Κι αὐτὸς εἶναι ἓνας λόγος περισσότερος, πὸν ἐπιβάλλει νὰ συνέλθουμε ἐμεῖς, σὰν φυσικοὶ κληρονόμοι πὸν εἴμαστε, καὶ νὰ σκεφτοῦμε τί θὰ κάνουμε. Πῶς θὰ ἀνασυνθέσουμε τὴ φθαρμένη ἐλληνικὴ μας ταυτότητα. Ὅλοι τὸ γνωρίζουμε πὸς δὲν μποροῦμε νὰ ἐλπίζουμε σὲ μιὰν ἀνανεωμένη

ἔθνικῇ παρουσίᾳ, ἔχοντας πάψει νὰ λειτουργοῦμε πάνω στὶς ρίζες μας.

Τὸ νὰ γεννηθεῖ κανεὶς σ' αὐτὴ τῇ ζωῇ, εἶναι εὐλογία. Τὸ νὰ γεννηθεῖ σ' αὐτὸ τὸν τόπο εἶναι διπλὴ εὐλογία. Ἄλλὰ διπλὸ καὶ τὸ χρέος. Δὲν πρέπει νὰ πάφουμε νὰ πιστεύουμε στὴ ρίζα μας. Καὶ δὲν πρέπει νὰ θεωροῦμε τολμηρῇ τὴν ἰδέα ὅτι σὲ μιὰ ἐποχὴ ποῦ ὁ ἄνθρωπος πάσχει ἢ ἀγωνιᾷ πάνω στὸν πλανήτη μας, ἡ Ἑλλάδα δὲν ἐνδέχεται νὰ μπορέσει νὰ βοηθήσει καὶ πάλι τὸν κόσμον μὲ τὴν πράξη ἢ μὲ τὸ λόγο της.

Ἐθνικοὶ λόγοι, ἀνθρώπινοι λόγοι, θεῖοι λόγοι, ἐπιβάλλουν νὰ μὴν ἐπιτρέψουμε νὰ διαγραφεῖ ἀπὸ τὴν διαρκῶς συρρικνούμενη γλώσσα μας ἡ λέξη «χρέος», μὲ τὴν ἠθικὴ ἔννοια τοῦ ὄρου ποῦ τὴν ἐγγραφῇ τῆς ἐπιχειρῶ ἀπόψε, εἰς θεάν τῆς πολιτείας, εἰς θεάν τῆς ἐκκλησίας, εἰς θεάν τῶν Πανεπιστημίων μας στὴν ὑψηλὴ προμετωπίδα αὐτοῦ τοῦ Ἰδρύματος.

Κύριε Πρόεδρε τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Κύριοι συνάδελφοι, εὐχαριστῶ τὴν εὐγένειά σας γιὰ τὴν ἐκλογή μου, ποῦ μοῦ ἔδωσε σήμερον τὴν εὐκαιρία, ἀπὸ ἓνα βῆμα ὄχι κοινό, νὰ εἰπῶ τὰ λίγα αὐτὰ λόγια.
